

Zakaj liberalnodemokratska država ni sposobna življenja v globalni soodvisnosti

Moderna ortodoksija *laissez-faire* kapitalizma (Krugman, 1996; Huntington, 1996) nas uči, da nacionalna država vse bolj stopa po poti izumrtja. Z globalizacijo ekonomskih odnosov naj bi upadala njena vloga in moč instrumentov, ki jih ima na voljo. Zaradi transnacionalnih sil in povezav naj bi državljani imeli vse manjši vpliv na njeno delovanje. Vendar je ta trditev resnična samo, če za predpostavko sprejemamo svobodni svetovni trg kot nekaj danega, kot nekaj naravnega, skratka kot nekaj, kar urejajo naravni (sic!) zakoni trga. Resnica pa je, da svobodni trg ni – kot danes poudarja moderna ekonomska filozofija – naravno stanje, politično reguliranje trga pa umetno stanje. Svobodni trg je konstrukt državne moči¹. Kajti brez državnega pritiska bi svobodni trg kaj hitro postal reguliran. V zgodovini je namreč še vsak trg težil k regulaciji, da ne bi preveč ogrozil ključnih človeških potreb po varnosti in stabilnosti (Gray, 1999: 17). Zato je trditev klasičnih liberalcev (Hayek, 1992) in nove desnice (Nozick, 1995), da gresta svobodni trg in minimalna država, ki naj bi se čim manj vmešavala v pravice posameznikov, skupaj, sprevržena resnica. Svobodni trg potrebuje za delovanje močno, centralizirano državo, katere glavni problem pa ni samo svobodni trg, ampak se mora zaradi globalizacije ukvarjati še z mnogimi drugimi stvarmi. Klasični liberalci so minimalno državo namreč vedno pojmovali kot minimalno v pomenu svobodnega trga in čim manjšega vmešavanja v pravice posameznikov, toda vzporedno s tem so poudarjali močno vojsko in policijo, ki naj bi vzdrževali red med ljudskimi množicami.

Namen članka ni analiza globalizacije in njenih posledic. Niti ni

* Jernej Pikalo, univ. dipl. pol., je asistent na Fakulteti za družbene vede.

¹ Več o tem glej Gray (1999), še posebej sijajni dodatek k drugi izdaji. Podobno meni tudi Hobsbawm (1998: 5): "Globalni *laissez-faire* ne nastane preprosto v procesu evolucije. Uvede se z dejanjem politične moči, podobno kot protekcionizem." Gre za to, da trg, pa naj bo kakršenkoli hoče, ni naravno stanje, ne deluje po načelu inercije, kot bi mnogi radi dokazali. Trg je imanentno družbeni odnos.

² *Schmitt meni, da je artikulacija med liberalizmom in demokracijo, ki je potekala v devetnajstem stoletju, omogočila nastanek nekega hibridnega režima, ki ga zaznamuje zveza med dvema popolnoma heterogenima političnima principoma (Schmitt, 1994: 22–30, glej tudi Mouffe, 1991: 100).*

³ *Že sam Rousseau, ki je bil zelo vnet zagovornik suverenosti ljudstva, je ugotovil, da če termin suverenost ljudstva vzamemo dobesedno, potem ni nikoli obstajala nobena demokracija in nikoli nobena ne bo (Hu, 1997: 350).*

njegov namen podati normativno teorijo liberalnodemokratske države kot prevladujoče oblike državne organiziranosti v razmerah globalizacije. Kajti v teoriji države se prepogosto dogaja, da razpravljavci hočejo pisati o tem, kako naj bi kaj bilo, v resnici pa pišejo o tem, kako je. Namen tega prispevka je predstaviti videnje liberalnodemokratske države na eksplanatorno-deskriptivni ravni, na ravni, ki se upira trditvam moderne ortodoksije, ki črpa iz razmišljanja na osnovi *laissez-faire* kapitalizma. Liberalnodemokratska država je namreč še vedno prevladujoča oblika organiziranosti v mednarodni skupnosti in s tem glavni igralec v procesih globalne soodvisnosti. Zato je za naše razmišljanje ključnega pomena, da v prvem delu podrobno “od znotraj” analiziramo liberalnodemokratsko državo, kajti le na osnovi takšne analize bomo lahko nadaljevali z analizo vloge sodobne države v globalni soodvisnosti.

Prispevek izhaja iz teze, da moderna liberalnodemokratska država ni sposobna preživetja v razmerah globalne soodvisnosti zaradi specifičnosti njene teorije države (tako imenovanih ‘notranjih’ razlogov), in ne zaradi tega, ker bi k propadu lahko kakorkoli pripomogle transnacionalne korporacije, globalni kapitalizem, etnični separatizmi in podobno. Povedano drugače, problem je v teoretični zastavitvi liberalnodemokratske države, ne države kot miselnega konstrukta nasploh. Zato bi bilo označiti državo kot propadajočo obliko organiziranja človeških družb kaj čudno početje, kajti ista ortodoksija, ki zagovarja propad države, namreč obenem opisuje tudi njeno vse večjo vpetost v mednarodne povezave, katere rezultat naj bi šele bil propad države. Če je država vedno bolj vpeta v mednarodne povezave, je zato kaj težko reči, da propada. Postaja in ostaja zelo pomemben akter v mednarodni skupnosti, ki mu po mestu in moči ni para. Res pa je, da v prevladujoči obliki organiziranosti, kar liberalno demokratska država je, ne more delovati v spremenjenih razmerah globalizirajočega se sveta.

Osnove liberalnodemokratske države

Liberalna demokracija je specifična oblika državne organiziranosti, ki ima korenine v teoriji devetnajstega in dvajsetega stoletja. Je hibrid², ki je nastal na zasnovi liberalizma. Moderna predstavniška demokracija, kar liberalna demokracija je, počiva na dveh osnovnih principih: ljudski suverenosti in osebni svobodi. Suverenost ljudstva pomeni demokratično komponento hibrida, osebna svoboda pa je, kot bomo videli nekoliko kasneje, osnova liberalne misli.

V popolnosti bi se demokratična sestavina (suverenost ljudstva) udejanjila, če bi o vseh zadevah v državi odločali ljudje. Šlo bi za neposredno demokracijo, za katero se je zavzemal Rousseau³. Vendar se Rousseaujeva verzija družbene pogodbe (kot instrument izhoda iz naravnega stanja in vzpostavitev države) v bistvenem delu

razlikuje od koncepcij liberalcev in liberalnih demokratov: po Rousseaujevi verziji namreč ljudstvo ne preda suverenih pravic vladarju ali izvoljencem ljudstva, pač pa jih obdrži. Suverenost ne samo da izvira iz ljudstva, ampak mora tam tudi ostati. V Hobbesovi in Lockovi verziji pa v nasprotju z Rousseaujevo ljudje predajo svoje suverene pravice državi in vladarju. Kljub temu je treba poudariti, da je Locke prvi, ki vpelje videnje, da državljani ne predajo vseh pravic za vedno vladarju ali državi, ampak jih ohranijo ter jih na periodičnih volitvah tudi izvajajo. (Locke, 1952: 76, 84 ali §135 in §149). Pristanek ljudi na vladavino tako postane Lockova ključna tema, suverenost ljudstva pa problem, ki liberalnodemokratsko državo vedno znova postavlja pod vprašaj. Ključen poudarek za našo nadaljnjo razpravo je, da je ljudstvo izvorni nosilec suverenih pravic, ki legitimira vlado.

Načelo suverenosti ljudstva v modernih predstavnških demokracijah uravnava dva mehanizma: delitev oblasti, ki jo je zagovarjal Montesquieu, ter tekmovanje za izvolitev, kar je poudarjal Schumpeter (Hu, 1997: 350)⁴. Medtem ko vladani izvolijo vladarje na volitvah, morajo le-ti pred volitvami in po njih odgovarjati ljudstvu, ki tako nad njimi izvaja kontrolo. Za Schumpetra so demokratične volitve pravica državljanov, da občasno izberejo in avtorizirajo vladavino, ki naj deluje v njihovo korist (Held, 1989: 161). Demokracija postane institucionalna rešitev za legitimacijo vladavine, na katero ljudstvo prenese suverene pravice. Toda ključen Schumpetrov poudarek leži drugje. "Demokracija ne pomeni in ne more pomeniti, da ljudje resnično vladajo v kakršnemkoli razumljivem smislu terminov 'ljudje' in 'vladanje'. Demokracija pomeni samo to, da imajo ljudje priložnost sprejemanja ali zavračanja ljudi, ki naj bi jim vladali (...) Torej je lahko en vidik tega izražen z reklom, da *je demokracija vladavina politikov.*" (Schumpeter v Held 1989: 161–162) Schumpeter nam je odlično pokazal, da resnična suverenost ljudstva ne obstaja, vsaj v predstavnških demokracijah ne⁵. Toda njegovi poudarki se vežejo le na eno stran demokratičnega kroga, kjer ljudje po potrebah in željah volijo za to kvalificirane predstavnike. Drugi del kroga, ki pa je ravno tako pomemben, namreč da imajo tudi ideje politikov vpliv na želje in potrebe ljudi, pa je nekoliko zanemaril. V vsakem primeru je jasno, da najpomembnejši element pri procesu odločanja o javnih zadevah (to naj bi politika tudi bila) ni demos, ampak ozka politična elita. Zaradi vsega tega označujemo Schumpetrovo videnje demokratičnega sistema za tekmovalno. Kar pa se tiče skrbi za demokratičnost sistema z delitvijo oblasti: pomembnejše so volitve s tekmovanjem, kajti neke vrste delitev pristojnosti (oblasti) obstaja v vsaki vladi, ne glede na demokratičnost.

Osebna svoboda, ki je osnova liberalne misli, je drugi pol v hibridu demokracije in liberalizma. Medtem ko je Locke poudarjal, da tudi demokratična vlada nima pravice kršenja osnovne svobode

⁴ Schumpeter je bil sicer zelo skeptičen do pojma suverenosti ljudstva, kajti menil je, da je poln nevarnih dvoumnosti in da si z njim ni mogoče pomagati. Politične in intelektualne sposobnosti povprečnega državljana je cenil zelo nizko. V splošnih okvirih pa je Schumpeter pod vplivom psihologov množice, kot je Le Bon: volilno telo kot na splošno šibko, nagnjeno k močnim čustvenim vzgibom, intelektualno nesposobno, da bi storilo karkoli odločnega iz lastnega nagiba, in izpostavljeno zunanji silam (Held, 1989: 162).

⁵ To je diametralno nasprotno stališče od Fukuyamovega (1992: 212): "Osnova liberalne demokracije naj bi bila najvišje racionalno politično dejanje, v katerem bi celotna skupnost odločala o naravi ustave in postavila temeljne zakone, ki bi vladali v javnem življenju."

⁶ *Klasični Marxov ugovor na to bi bil, da je usak korak k politični enakopravnosti sicer dober, vendar je osvobodilni potencial te enakopravnosti močno omejen z neenakopravnostjo razredov, ki so nujen proizvod kapitalistične ekonomije: "Kot so kristjani enakopravni v nebesih, a neenakopravni na zemlji, tako so posamezni ljudje enakopravni v nebesih političnega sveta, a neenakopravni v zemeljskem obstoju družbe."* (Marx, 1970: 80). *Problem liberalne enakopravnosti je namreč v tem, da gre za enakopravnost na deklaratorni ravni, ki se ne prevaja v prakso. Več o enakosti in neenakomernem vplivu na odločevalce glej naprej.*

⁷ *Prim. Kelsen: Demokracija je sestavljena iz skupka procedur. Po Kelsnu ni možnosti, da bi prišli do resnice preko razprave, temveč je na izvoru parlamentarne oblike zavest, da resnica ne obstaja. Če se je liberalna demokracija zatekla k strankam in parlamentu kot instrumentom obče volje, potem je to zaradi spoznanja, da substancialne homogenosti ni mogoče nikoli doseči. Od tod je zaključil, da se je potrebno "idealni" demokraciji odreči v prid "realni" in da mora realistična vizija politike dojemati moderno demokracijo kot nekaj, kar je definirano z določenim številom procedur, med katerimi igrajo stranke in parlament pglavitno vlogo* (Mouffe, 1991: 108).

posameznika, ki je sveta in neodtujljiva, pa je John Stuart Mill svaril pred tiranijo večine, ki pomeni grožnjo za osebno svobodo, ter poudarjal, da se mora družba varovati pred tiranijo večine in vlade (Hu, 1997: 350). Zgodovina teorij o liberalno demokrati državi je pravzaprav zgodovina poskusov, ki se vleče že od Hobbesa naprej, kako najti pravo ravnotežje med močjo države in osebno svobodo posameznikov. Ali drugače. Kakšen je odnos med suvereno državo in suverenimi posamezniki, ki imajo po liberalnem prepričanju izvorno suverenost? Država rabi monopol nad prisilo, da lahko zagotavlja nemoteno trgovanje, proizvodnjanje, življenje v državi. Po drugi strani pa je treba paziti na osebno svobodo državljanov, kajti če država dobi preveč pooblastil, potem so državljani oropani nekaterih temeljnih pravic in svoboščin. Osebna svoboda državljanov je zato osnovno vodilo, ki poganja liberalno idejo minimalne države. Liberalni demokrati so za vzdrževanje tega krhkkega ravnotežja našli institucionalno rešitev: predstavniško demokracijo (Held, 1993: 18). Enakopravnost državljanov so imeli pri tem za izjemno pomembno. Takšna enakopravnost bi zagotovila varno družbeno okolje, kjer bi bili ljudje svobodni pri odločanju o svojih dejanjih, obenem pa bi tudi pomenila državo, ki bi pod budnim očesom volilnega telesa delovala v javno korist⁶.

Liberalizem je bil prisiljen uvesti demokracijo, če je hotel preživeti. Potreboval jo je iz dveh razlogov. Prvič, ker so po liberalnem prepričanju vsi posamezniki enaki z rojstvom in so gospodarji ali gospodarice sebe, to pomeni, da nobeden ne sme in ne more imeti avtoritete nad njimi brez njihovega privoljenja. Liberalna politika zato rabi mehanizem, po katerem ljudje dajo privoljenje vladi in ji s tem predajo pravico, da jim vlada. Drugič, ker liberalci pričakujejo od vlade, da bo vzpostavila sistem pravic, ki bo imel za vrhovno pravico največjo mogočo svobodo. Ker vlada lahko to krši, liberalci potrebujejo mehanizem, po katerem nadzirajo vlado (Parekh, 1994: 162). Liberalci ne razumejo demokracije kot vsebinske stvari, ampak kot način konstituiranja in kontroliranja javne oblasti – kot proceduralno stvar⁷.

Vsekakor je pomembno omeniti pomisleke Schmitta glede predstavniške demokracije, kar liberalna demokracija je, in njenih protislovij. Schmitt pravi, da je temeljni liberalni princip, okoli katerega se nizajo vsi drugi, da lahko pridemo do resnice s svobodnim konfliktom mnenj. Za liberalizem dokončne resnice ni. Resnica je zgolj preprosta funkcija v večnem tekmovanju mnenj.

To na novo osvetli naravo parlamentarizma, katerega osnovo je treba iskati v tistem, kar konstituira proces konfrontacije mnenj, iz katerega izhaja politična volja (Schmitt, 1994: 33). Schmitt zato sodi, da predstavniški element, kolikor onemogoča identiteto med vladajočimi in vladanimi, ki je lasten demokratični logiki, konstituira nedemokratični vidik liberalne demokracije. Po njegovem je v jedru režima liberalne demokracije neko protislovje, zaradi katerega

liberalizem zanika demokracijo in demokracija zanika liberalizem. To izbruhne na dan s krizo parlamentarnega sistema, ki jo vidimo v demokraciji sodobnih skupnosti (Schmitt, 1994: 30–46, glej tudi Mouffe, 1991: 100).

Ali če postavimo vso stvar še nekoliko drugače. Liberalci namreč trdijo, da je samo pluralizem tisti, ki lahko dovoli popolno individualno svobodo, to je tisto svobodo, ki jo Mill brani kot edino, ki jo razume kot možnost, dano vsakemu posamezniku, da išče srečo in svoje cilje (Mill, 1994). To zanika institut predstavnštva kot oblika, kjer državljani ne sodelujejo pri demokraciji neposredno, ampak posredno prek predstavnikov v parlamentu; to ni več individualna svoboda, ampak le skupek individualnih svobod, ki ne deluje nujno v “pravi” smeri, ker skupek nikoli ni samo matematični seštevek posameznih svobod, temveč nova kvaliteta. Pa ne samo to. Tudi institucije liberalne demokracije so bolj ali manj obravnavane kot instrumentalne tehnike, zato je nemogoče zagotoviti takšno vrsto pripadnosti, ki bi imela za posledico učinkovito participacijo. “Politična vrlina”, ki jo je imel Montesquieu za nepogrešljivo v demokraciji in jo je identificiral z “ljubeznijo do zakonov in domovine”, se v takšnem kontekstu ne more razviti (Mouffe, 1991: 101). Še posebej zato ne, ker so državljani obravnavani kot potrošniki na političnem trgu, celoten liberalizem pa je utemeljen na metafori trga, kot jo je postavil Smith (1986).

Poleg problemov, ki smo jih navedli, povzroča še dodatne težave v življenju liberalnodemokratskih držav problem, ki je inherenten liberalni demokraciji – to je prepad med idealom in uresničitvijo. Pravzaprav je tak prepad *a priori* in skoraj *per definitionem* značilen za vsako obliko demokracije, in ne samo za nekatere. Zato moramo o demokraciji vedno govoriti v prihodnjiku, o nečem, kar bo prišlo, in ne o demokraciji kot regulativni ideji v kantovskem pomenu (Derrida, 1994). Običajno dojemanje liberalne demokracije (ki je v celoti posredovano s teorijo) namreč vidi le tisti del, ki govori o vladavini enakopravnih in svobodnih ljudi, pozablja pa na neenakopravno možnost vplivanja na odločevalce v procesu sprejemanja odločitev. Tako pravi naravi liberalne demokracije še najbolj ustreza hierarhična koncepcija, videnje, po katerem liberalna demokracija ni več vladavina ljudi, ampak vladavina interesnih skupin, ki se razlikujejo po bogastvu ter iz tega sledečem vplivu na politiko v smislu: več denarja, več vpliva. Honderich (1994: 51) pri tem navaja, da ima kljub splošni volilni pravici deset odstotkov najbogatejših vsaj petnajstkrat toliko moči in vpliva kot deset odstotkov najrevnejših. Takšna ugotovitev sama po sebi seveda ni nič novega, še posebej če poznamo dolgo zgodovino marksistične kritike odnosa med modernim kapitalizmom in “pravo” demokracijo.

⁸ *Hobbesov uvod v Leviathana je eno od prvih del, kjer je država pojmovana kot neosebna nosilka suverenosti. Hobbesova ambicija političnega teoretika je bila namreč vedno pokazati, da če obstajajo kakršnikoli obeti za dosego družbenega miru, potem se moč suverenosti ne sme zaupati ne vladarjem ne podanikom, temveč vedno obliki z imenom "Artificiall Man". Hobbes pravi, da je sam namen Leviathana opisati naravo nečesa z imenom "Artificiall Man". Glej Hobbes (1996) in Skinner (1997).*

Prepad med suverenostjo in globalno soodvisnostjo

Ko je papež Inocenc X. izvedel za podrobnosti mirovnega sporazuma iz leta 1648, s katerim se je v Evropi končala tridesetletna vojna, ga je jezno zavrnil, rekoč: "(Westfalski mir) je ničen, prazen, neveljaven, nepravičen, obsojanja vreden, nor, brez pomena in vrednosti za vse čase." (Holsti v McGrew, 1997: 3) Več kot tri stoletja kasneje je ta "nori in brez pomena" sporazum še vedno normativna osnova modernega mednarodnega reda.

Ključna načela westfalskega sistema, kot so se razvila v zadnjih treh stoletjih, so (McGrew, 1997: 3):

1. *Teritorialnost.* Države imajo teritorialne meje, ki pomenijo tudi meje njihovega pravnega reda in obseg politične oblasti. Teritorialnost je osnovno načelo moderne politične organizacije, to pomeni, da je človeštvo razdeljeno v politične enote s posebnimi in trdno določenimi ozemeljskimi prostori.

2. *Avtonomija.* Države lahko urejajo svoje notranje in zunanje zadeve tako kot si same določijo, brez zunanjega vmešavanja in nadzora.

3. *Suverenost.* Iz načela avtonomije se je postopno začelo razvijati načelo suverenosti. Znotraj teh določenih ozemeljskih prostorov je država, ali bolje vlada, najvišja oblast. Ima nedeljivo in ekskluzivno pravico vladanja in predstavlja najvišji vir pravne in politične avtoritete nad ljudmi, ki živijo na tem delu ozemlja⁸. Ta najvišja avtoriteta ima to pomembno lastnost, da je nedeljiva, kar z drugimi besedami pomeni, da na določenem ozemlju ne moreta obstajati dve najvišji avtoriteti. Tako je danes človeštvo razdeljeno na suverene države, ki ne priznavajo višje politične ali pravne avtoritete.

4. *Pravnost.* Odnose med suverenimi državami sicer regulira mednarodno pravo, toda samo v obsegu, na katerega pristanejo države same. Ne obstaja namreč višja pravna avtoriteta od države, ki bi lahko državljanom nalagala morebitne naloge.

Westfalski sistem in suverena država sta se razvijala v simbiotičnem razmerju (McGrew, 1997: 4). Ko so vladarji začeli priznavati suverenost drug drugega, se je westfalski sistem razširil in utrdil. To je po drugi strani utrdilo prvenstvo suverene teritorialne države. Nacionalizem devetnajstega stoletja je državo videl kot izraz naroda, suverenost države pa kot izraz ljudske suverenosti. Nacionalizacija politike je pripeljala do procesa spreminjanja podanikov v državljane, nacionalna država pa je postala ekskluzivna, ozemeljsko zaokrožena politična skupnost (McGrew, 1997: 4). Danes se ključna načela liberalnodemokratske države – narava demosa, definicija demokratičnega državljanstva, ideja samovlade, pristanka, predstavljanja, ljudske suverenosti – skoraj brez izjeme povezujejo z institucijami suverene teritorialne nacionalne države.

Tako na primer termin *demos* enopomensko označuje ljudi, nacijo, znotraj omejenega ozemlja; uresničevanje interesa državljanov je zagotovljeno z rednimi, periodičnimi volitvami, na katerih ti podeljujejo pristanek; samovlada je definirana s termini suverenosti in avtonomije nacionalne države; ljudska suverenost je omejena na izključno nadzorovanje dogajanja v ozemeljsko zaokroženi nacionalni državi (Held, 1995).

Kot vidimo, je v samem jedru razprave o liberalni demokraciji pojem suverenosti države. Predpostavlja se, da ima država nadzor nad lastno usodo. Da je sama gospodar svoje usode. Teorija demokracije devetnajstega in dvajsetega stoletja, kot tudi večina drugih političnih teorij, dojema svet izven nacionalne države kot dan – kot da bi se ravnal po klavzuli *ceteris paribus* (Held, 1995). Vse družbene spremembe, ki se dogajajo v družbi, so posledica procesov v državi in ne odsevajo mednarodnih okoliščin.

Če sedaj poskušamo ta vzorec suverena ljudstva prestaviti na globalno raven, naletimo na ovire, ki jih ni mogoče preskočiti. Vzemimo za primer sekanje deževnega gozda v Braziliji. Problem je globalne narave, saj manj gozda pomeni tudi manj kisika za celotno človeštvo. Vsi se strinjamo, da bi bilo treba s sekanjem deževnega gozda prenehati. Toda: kdo je v tem primeru relevantna skupnost, ki odloča? Katero politično telo? Nacionalno? Če bi bilo res, kar pravi teorija liberalne demokracije, potem so edina relevantna skupnost ljudje v Braziliji. Samo oni so po tej teoriji suvereni, da odločajo o zadevah svoje lastne države. Ker pa gre za stvar, ki zadeva celotno človeštvo, je seveda jasno, da v tem primeru niso relevantna skupnost samo ljudje Braziliije, ampak vsi ljudje tega sveta, kot velja tudi za vse druge gozdove sveta, ki jih suvereno sekajo ali pa so jih že suvereno posekale posamezne skupnosti. Ta primer jasno kaže na to, kako globalna soodvisnost zanika možnost uspešnega delovanja liberalnodemokratske države na njenih sedanjih teoretskih temeljih. Seveda to ni edini primer te vrste, temveč lahko rečemo, da vsak primer, ki zadeva dve državi ali več držav, spada v to kategorijo. Toda proces globalizacije nima globokih posledic samo za kategorije pristanka in legitimnosti, ampak tudi za vse druge ključne ideje liberalnodemokratske misli: za značaj političnih skupnosti, za pomen odgovornosti, za pravi prostor in obliko politične participacije in nenazadnje za nacionalno državo kot garanta pravic in dolžnosti podanikov (Held, 1990: 312).

Po Heldu (1990: 322–330) obstajajo štiri velike neskladnosti med nacionalno državo in sodobnimi procesi globalizacije, ki jih mora teorija demokracije upoštevati:

1. *Neskladje na ravni svetovne ekonomije.* Obstaja neskladje med formalno oblastjo države in dejansko strukturo proizvodnje, delitve in menjave. Ekonomski procesi so se v zadnjih letih zelo hitro

internacionalizirali na številnih področjih: na področju komunikacij, proizvodnje, trgovine etc. Najdlje so pri tem šli finančni tokovi. Held zato zagovarja tezo, da tehnološki napredek v transportu in komunikacijah spodjeda meje med do sedaj ločenimi nacionalnimi trgi – meje, ki so nujen pogoj za avtonomne nacionalne politike. Njegov sklep je, da internacionalizacija proizvodnje, financ in drugih ekonomskih virov brez dvoma zmanjšuje sposobnost držav odločati o lastni ekonomski prihodnosti, to naj bi pomenilo, da gre za zmanjševanje avtonomije nacionalnih držav.

2. Neskladje na ravni mednarodnih organizacij. To je neskladje med teorijo suverene države in sodobnim globalnim sistemom, ki ga sestavlja vrsta mednarodnih režimov in organizacij. Vedno večje število teh novih oblik političnega združevanja se kaže v hitrem širjenju transnacionalnih vezi. Če je bilo še leta 1909 le 37 vladnih in 176 nevladnih mednarodnih organizacij, je bilo leta 1984 že 365 vladnih in 4615 nevladnih organizacij. Vse to kaže, da se je način odločanja o problemih globalne narave spremenil, da niso več samo države tiste, ki odločajo, ampak imajo vse večji pomen mednarodne vladne in nevladne organizacije, pa tudi mednarodni režimi. Po Heldu to pomeni, da se je močno spremenil način odločanja v svetovni politiki, posledično pa tudi v nacionalni državi.

3. Neskladje na ravni mednarodnega prava. Razvoj mednarodnega prava je podvrigel posameznike, vlade in nevladne organizacije novemu sestavu zakonske regulacije. Pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz mednarodnega prava, so nad pravom nacionalnih držav, pa čeprav za njimi ne stojijo ustanove z močjo prisiljevanja.

4. Neskladje na ravni hegemonskih sil in blokov. Gre za neuskkljenost med idejo države kot avtonomnega strateškega vojaškega dejavnika in razvojem globalnega sistema držav, ki ga zaznamuje obstoj velikih sil in blokov, ki zmanjšujejo avtoriteto in integriteto držav. Paradoks tega fenomena je, da so v takšnih zvezah in blokkih nekatere države bolj "enakopravne" kot druge, to z drugimi besedami pomeni, da članstvo v blokkih in zvezah za večino držav pomeni zmanjšanje avtoritete in integritete, za nekatere pa nesorazmerno povečanje vpliva.

Ali je torej res, da je liberalnodemokratska država v procesu odmiranja, še posebej, če upoštevamo dejstvo, da se vpliv nekaterih držav v soodvisnosti večja, ali je res, da liberalnodemokratska država vendarle ni sposobna preživetja v dosedanji institucionalni obliki?

Konceptualni problemi liberalnodemokratske države

Z vidika naše dosedanje razprave se kaže liberalnodemokratska država kot nesposobna preživetja v globalni skupnosti. Suverenost

Ljudstva, na katero stavi, jo v razmerah globalizacije, ko nanjo delujejo vedno močnejše in številnejše ekonomske, vojaške, finančne in druge povezave, vedno znova pušča na cedilu. Ljudstvo v spremenjenih razmerah globalizacije ni več tisto, ki bi imelo zadnjo besedo. Zadnjo besedo vedno odločneje postavljajo transnacionalne korporacije, vojaški bloki in mednarodne organizacije. Ključni procesi, ki naj bi vplivali na zmanjšanje sposobnosti preživetja v globalni skupnosti, so: prvič, kako procesi ekonomske, politične, pravne in vojaške soodvisnosti spreminjajo naravo, obseg in zmožnost liberalnodemokratske države, medtem ko je njena sposobnost reguliranja na preizkušnji in ponekod celo upada; drugič, kako regionalna in globalna soodvisnost vzpostavlja verigo med seboj odvisnih političnih odločitev in rezultatov med državami in njenimi državljani, spreminjajoč naravo in dinamiko nacionalnih političnih sistemov; in tretjič, kako ti procesi spreminjajo kulturne in politične identitete, kar vodi mnoge lokalne in regionalne skupine, gibanja in nacionalizme do tega, da se sprašujejo o nacionalni državi kot o odgovornem in reprezentativnem sistemu moči (Held, 1995: 136).

Dejstvo, ki izhaja iz teorije liberalnodemokratske države, soočene z modernim globalnim sistemom, je, da sta tako *de jure* kot *de facto* suverenost (avtonomija) omejeni. Če sledimo Bullu (1977: 254–255), potem lahko govorimo o današnjem mednarodnem sistemu kot sekularnem nasledniku organizacije držav v krščanski Evropi srednjega veka:

V zahodnem krščanstvu v srednjem veku ... ni bil noben vladar niti država suverena v smislu najvišje oblasti nad določenim ozemljem ali delom krščanskega prebivalstva. Vsak je moral deliti oblast z vazali spodaj in s papežem ter (v Nemčiji in Italiji) s svetim rimskim cesarjem zgoraj. Če naj bi moderne države po eni strani delile avtoriteto in možnost ukazovanja državljanom z regionalno in svetovno oblastjo, po drugi pa z oblastjo nižjo od države do te mere, da koncept suverenosti ne bi bil več uporaben, potem lahko rečemo, da se je pojavila neosrednjeveška oblika političnega reda.

Navedena dejstva iz dosedanje razprave lahko sprejememo le, če za predpostavko razmišljanja o globalizaciji sprejemamo svoboden trg kot nekaj samoregulativnega, kot organizem, ki deluje po notranji inerciji, brez zunanjih vplivov, skratka kot vsemogočen samoreferenčen organizem. Ker smo že prej ugotovili, da ni tako, tudi ne moremo sprejeti teze, da država propada, kajti za svoboden trg je potrebna močna država, ki ustvarja razmere, da lahko svoboden trg sploh deluje. Zaradi tega velja ravno obratna teza od omenjene Heldove: država je močna, v določenih primerih celo bolj močna kot kadarkoli v zgodovini, kajti je edini akter na globalni ravni, ki določa regulacijo trga in nenazadnje omogoča ali onemogoča svoboden svetovni trg. Zato je govoriti o tem, da regulacijo določajo multinacionalke ali pa je sploh ni in da so multinacionalna podjetja

⁹ *Podobno bi lahko odnos med državo in suverenostjo pojasnili s homologijo iz psihoanalize (Žižek, 1994), ki ima na prvi pogled kaj malo opraviti z obravnavano temo. Ena od današnjih splošnih trditve je, da t.i. "virtualni" ali "cyber" seks pomeni radikalni prelom s preteklostjo, kajti z njim resnični seksualni stik z "realnim drugim" izgublja mesto v primerjavi z masturbacijskim užitkom, katerega edini vir je virtualni drugi - pornografija, vroče linije, ... Lacanovski odgovor na to je, da moramo najprej preizprašati mit o "pravem seksu", preden preidemo na virtualni seks. Lacanova teza, da "ne obstaja seksualni odnos", pomeni natančno to, da je že struktura "pravega" seksualnega dejanja (z živim partnerjem) inherentno fantazmatska - "pravo" telo drugega nam služi samo kot podpora za naše fantazmatske projekcije. Z drugimi besedami to pomeni, da "virtualni" seks ni posebej pošasten odklon od pravega seksa, kajti osnova delovanja se napaja pri istem viru. Podobno lahko razložimo odnos države in suverenosti, kajti problem seksa in države sta fantazmatski podobi, ki igrata odločilno vlogo pri delovanju.*

glavni akterji, ki krojijo usodo tega sveta, moderna ortodoksija, ki nima nikakršne povezave z resničnostjo. Vse preveč se namreč govori o globalizaciji in učinkih za državo na splošni, posplošeni ravni, pozablja pa se, da ima sodobna nacionalna država še vedno (sic!) na voljo instrumente kot je npr. nacionalna banka, ki nadzoruje finančne tokove, druge instrumente za nadzor investicij etc.

Iz navedenega je povsem jasno, da država ne propada, kajti tudi v modelih globalne demokracije ne nastopajo državljani kot odločevalci, ampak so to še vedno države. Moč države se ni zmanjšala. To je mit. Moč države se je zgolj preselila na drugo raven. Nastale so t. i. katalitične države (če uporabimo pojem Michaela Linda), ki se manj zanašajo na lastne sile, pa zato toliko bolj na regionalne in mednarodne koalicije, transnacionalne institucije in povezave s privatnim sektorjem (Weiss, 1997: 24). Toda še vedno igrajo ključno vlogo države!

Vlogo države in miselno operacijo, ki jo izvaja moderna ortodoksija, bi lahko bolje pojasnili s ponazoritvijo odnosa med državo in suverenostjo. Vseskozi se namreč sprašujemo o tem, ali je liberalnodemokratska država sposobna preživetja v novih razmerah globalizacije ali pa bo na drugačnih temeljih nastala konceptualno povsem spremenjena sodobna država. A če si stvar pogledamo nekoliko поблиže, vidimo, da ni toliko problem v takšni ali drugačni državi, problem je v tem, da je že sama struktura moderne države problematična za današnji čas – ključen organizirajoči princip, ki je inherenten vsaki državi, je namreč še vedno suverenost.⁹

Problematičen je torej koncept suverenosti *per se*, in ne država kot taka. Operacija, ki jo počne moderna ortodoksija, je namreč, da najprej postavi tezo, kaj suverenost sploh je, jo definira (glej npr. Hinsley, 1986, ali Held 1995). Nato to tezo brez vsakršnega dvoma in skepse primerja z vsemi mogočimi empiričnimi podatki, hipotezami itd.; na koncu ugotovi točno tisto, kar si je zamislila. Gre za to, da se konceptom pripiše neka vrednost, ki se potem primerja z vsemi novimi in starimi razmerami. Resnica pa je, da imajo koncepti tudi zgodovino, da niso nastali v vakuumu. Ne pozabimo: tudi zgodovina ima svojo zgodovino. Zato je neodgovorno početje, če obstoječe koncepte, katerih vrednost se je določila v procesu zgodovinske evolucije, primerjamo z novonastalimi situacijami, z novimi zgodovinskimi razmerami. Konceptualna analiza se namreč tipično začne z zaprtjem koncepta, medtem ko se zanj odpre polje aplikacije za različne interpretacije (Bartelson, 1995: 14). Predpostavke, po katerih v splošnem poteka oblikovanje definicije, so: ker mora biti jezik jasen medij za predstavljanje tistega, kar se dogaja na svetu izven miselnega subjekta, mora biti pravi *a priori* pomen koncepta določen z analizo in določitvijo njegovega referenta. Pomen in referenca sta medsebojno odvisna, ker je njuno medsebojno določevanje nujno, če hočemo koncept uporabiti

v izjavi, ki pretendira na *posteriori* resnično vrednost. Brez možnosti empirične reference, tudi ni jasnega pomena. Če ni jasnega pomena, ni mogoče racionalno utemeljevati mnenja (Bartelson, 1995: 15). Toda kot je opozoril Skinner, se moramo osvoboditi te postkantovske empiricistične tradicije in doumeti, da pomen in referenca besed nista stalni in nespremenljivi skozi čas, ter posledično razširiti obseg zgodovinskega raziskovanja, da bi odkrili kontekst, v katerem so bila različna dela napisana in koncepti določeni. Ključ do pravega razumevanja besedila je v tem, kaj je avtor hotel narediti v tekstu in s tekstom; za katero vrsto družbe ga je pisal in jo poskušal prepričati, katere ideološke konvencije so ga pri tem ovirale ali mu omogočale to početje ter kako je poskušal z njimi manipulirati (Bartelson, 1995: 61). Ali drugače: nevarno je nekritično prenašati koncepte, še posebej, in v nasprotju s siceršnjo logiko transporta, če so hermetično zaprti.

Problem liberalnodemokratske države je torej v zastarelosti njene teorije. V zastarelosti njenih konceptov. Ali če na stvar pogledamo na diahronični osi: problem je v tem, da se koncepti devetnajstega in dvajsetega stoletja prenašajo v sedanost in nekritično operirajo v dobi globalizacije. Izginil je namreč kontekst, v katerem je bila ta teorija pisana, izginile so razmere, v katerih je bilo ljudstvo lahko suvereno. Liberalnodemokratska država ni sposobna preživetja v razmerah globalizacije ne zaradi transnacionalnih korporacij, finančnih tokov in podobnega, pač pa zaradi tega, ker preprosto nikoli niti ni bila zamišljena za delovanje v takšnih razmerah. Napačno je pri tem zapiranje konceptov in kasnejše primerjanje z novimi razmerami. Problem je v suverenosti kot glavnem atributu liberalne demokracije *per se*, in ne v tistem, s čimer jo moderna ortodoksija sooča. Bistvena pri tem je vsakokratna historizacija koncepta in njegovega konteksta, kajti oboje namreč določa vsakokratni pomen. Zgodovinsko se država kot koncept namreč spreminja, in nesmiselno je trditi, da je struktura pred zgodovino.

Videli smo, da je liberalnodemokratska država po zasnovi nacionalna država, ki je zaradi specifičnosti teorije zamejena. Zaradi neuskajenosti, ki smo jih našli, in zaradi problemov z relevantnostjo skupnosti, si s teorijo liberalne demokracije devetnajstega in dvajsetega stoletja na globalni ravni ne moremo prav dosti pomagati. Zato je potrebna nova teorija, ki bo odgovarjala danim razmeram, ki bo uspela misliti današnjo situacijo. Država kot taka seveda ne propada, vse prej kot to. Postaja in ostaja najmočnejši dejavnik v mednarodni skupnosti, pa čeprav se je njena moč preselila na drugo/drugačno raven.

LITERATURA

- BARTELSON, JENS (1995): *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BULL, HEDLEY (1977): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan Press.
- DERRIDA, JAQUES (1994): *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning, and the New International*. New York in London: Routledge.
- FUKUYAMA, FRANCIS (1992): *The End of History and Last Man*. New York: The Free Press.
- GRAY, JOHN (1999): *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*. London: Granta Books.
- HAYEK, FRIEDRICH A. (1992): *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- HELD, DAVID (1989): *Modeli demokracije*. Ljubljana: KRT.
- HELD, DAVID (1990): *Demokracija, nacija-država i globalni sustav*. V: David Held, *Modeli demokracije*. Zagreb: Školska knjiga, str. 305–342.
- HELD, DAVID (1993): *Democracy: From City States to A Cosmopolitan Order*. V: David Held (ur.), *Prospects for Democracy*. Cambridge: Polity Press, str. 13–52.
- HELD, DAVID (1995): *Political Theory and the Modern State: Essays on State, Power and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- HELD, DAVID (1995a): *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.
- HINSLEY, F. HARRY (1986): *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOBBS, THOMAS (1996/1651): *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOBSBAWM, ERIC (1998): *The Big Picture: The Death Of Neo-Liberalism*. *Marxism Today, Nov/Dec*, str. 4–8.
- HONDERICH, TED (1994): *Hierarchic Democracy*. *New Left Review*, 204, str. 48–66.
- HU, SHAOHUA (1997): *Confucianism and Western Democracy*. *Journal of Contemporary China*, 6 (15), str. 347–363.
- HUNTINGTON, SAMUEL P. (1996): *Trk civilizacij*. *Nova revija, avgust-september 1996*, str. 171–187.
- KRUGMAN, PAUL R. (1996): *Pop Internationalism*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- LOCKE, JOHN (1952): *The Second Treatise of Government*. New York: The Liberal Arts Press.
- MARX, KARL (1970/1843): *The Critique of the Hegel's Philosophy of Right*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCGREW, ANTHONY (1997): *Globalization and territorial democracy: an introduction*. V: Anthony McGrew (ur.), *The Transformation of Democracy?* Cambridge: Polity Press, str. 1–24.
- MILL, JOHN STUART (1994): *O svobodi*. Ljubljana: KRT.
- MOUFFE, CHANTAL (1991): *Pluralizem in moderna demokracija: o Carlu Schmittu*. *Eseji*, 1, str. 99–112.
- NOZICK, ROBERT (1995): *Utopija*. V: Dietmar Doering (ur.), *Nekaj tem o liberalizmu*. Ljubljana: Liberalna akademija in Friedrich Naumann – Stiftung, str. 93–96.
- PAREKH, BHIKHU (1994): *The Cultural Particularity of Liberal Democracy*.
- SCHMITT, CARL (1994): *Tri razprave*. Ljubljana: KRT.
- SKINNER, QUENTIN (1997): *The State*. V: Robert Goodin in Philip Petit (ur.), *Contemporary Political Philosophy: An Anthology*. Oxford: Blackwell Publishers, str. 3–26.
- SMITH, ADAM (1986): *The Wealth of Nations*. London: Penguin Books.
- ŽIŽEK, SLAVOJ (1994): *The Spectre of Ideology*. V: Slavoj Žižek (ur.), *Mapping Ideology*. London: Verso, str. 1–33.
- WEISS, LINDA (1997): *Globalization and the Myth of the Powerless State*. *New Left Review*, 225, September/October, str. 3–27.